

UNDE AU AJUNS PUBLICAȚIILE COMISIUNII MONUMENTELOR ISTORICE

DR. IOAN OPRÎȘ

Arhiva, fototeca și biblioteca CMI au propria lor istorie, urmând întru-totul sinuozitățile atitudinilor oficiale manifestate în ultima sută de ani față de soarta avuției culturale. Orice schimbare politică le-a dăunat acestora distrugând în bună măsură unitatea lor așa cum o preconizaseră încă la început de secol învățații care le-au introdus în practica culturală de la noi. Mutate în numeroase și dificile împrejurări, dislocate din locuri potrivite funcționării normale, jefuite sau chiar intenționat distruse, susțin și demonstrează latura tragică a istoriei României, caracterizată de fondurile documentare ale CMI, cazuri periodice care au fost mereu motivate și nobilate prin ideologii antagonice.

Comisiunea a editat din 1908 până în 1945 "Buletinul", "Anuarul" (4), "Anuarul Regionalei pentru Transilvania" (4), inventare de monumente(2), cataloage de muzee și colecții (6), ghiduri(3), sinteze(17), seturi cărți poștale (4)¹. Publicațiile sale au pătruns în instituții sau cercuri de specialitate din țară dar și în multe instituții și așezăminte din afara României; prin trimiterea lor în schimb, **Biblioteca** monumentelor istorice au sporit an de an. Să urmărim, prin câteva exemple unde ajungeau aceste remarcabile reviste și cărți.

La 16 decembrie 1925 **Seminarul Chesarie** din Buzău se adresa Comisiunii solicitând - cu titlul gratuit - pentru uzul bibliotecii sale numerele "Buletinul" din anul 1924; le aveau pe celelalte și astfel își completau colecția. Li s-a aprobat și li-au trimis². La fel i se cerea, direct lui Nicolae Iorga, "Buletinul", de către universitarul Vasile Cristescu, pentru uzul **Seminarului de Istorie Antică și Epigrafie** din București, aceeași cerere formulând-o profesoara de istorie Polixenia Degeanu, de la **Școala Normală de Fete** din Câmpulung Argeș. Și aceste solicitări au fost rezolvate, tot ca gratuități³. Comandantul Regimentului Muscel a cerut numerele aceleiași publicații dintre 1917-1923, plătindu-le și completând astfel biblioteca⁴. În același scop s-a adresat Comisiunii Iuliu Tuducescu, dorindu-și în bibliotecă numerele restante din

¹ Vezi la Radu Sc. Greceanu, *Buletinul Comisiunii Monumentelor Istorice 1908-1945. Anuarul Comisiunii Monumentelor Istorice 1914-1915, 1942-1943. Indici bibliografic*, în BCMI, an I, nr. 3-4, București, 1990, p. 50-53.

² Cf. adresa nr. 128/16. 12. 1925, în Arh. St. Filiala București, fond CMI, dos. 169/1926, f. 14.

³ Cf. adresa Seminarului nr. 6/19. 10. 1929 și confirmarea de primire la Câmpulung, datată 23. 09. 1926, în loc. cit., supra. f. 63-64.

⁴ Cf. adresa Regimentului nr. 38/ 321/ 19. 01. 1926, *Ibidem*, f. 15.

1916, această prețioasă publicație istorică și de artă veche⁵. La 7 ianuarie 1926 **Revista de cultură orădeană "Cele Trei Crișuri"**, ruga să i se expedieze întreaga colecție, care va fi folosită de cititorii noștri numeroși, datorită a se instrui și cunoaște comorile noastre artistice naționale⁶. Un abonament gratuit la "Buletin" a solicitat și Școala de Meserii Regina Elisabeta-Curtea de Argeș, la 30 ianuarie 1926, motivând că în cadrul acestei școli funcționa și redacția "Revistei Învățământului meseriilor"⁷. Un învățător din Vicovul de Sus, Ioan Vicoveanu, formulase o cerere asemănătoare, pentru fasciculele lipsă din 1908, dovada existenței colecției incomplete în așezarea bucovineană⁸. De la Iași, Trăian Ichim, paleograf la **Arhivele Statului** a solicitat numerele din 1917-1923 (Biserica Domnească de la Curtea de Argeș) și fascicula 41 (**Mănăstirea Golia de S. Zotta**)⁹. Mai multe numere din anii 1924-1925 nu ajunseseră la judecătorul de ședință B. Crivelz din Piatra Neamț, ceea ce l-a făcut pe acesta să reclame la Comisiune, rezolvându-se o posibilă defecțiune poștală¹⁰. **Direcția Generală a Arhivelor Statului** mulțumea la 8 martie 1926 pentru catalogul **Expoziției de artă veche și modernă** prezentată în Franța și Elveția, rugând ca publicațiile Comisiunii să fie trimise la toate bibliotecile filialelor sale de la Iași, Chișinău, Cluj și Cernăuți¹¹. Aceste cataloage fuseseră de altfel prezentate de către Fundația Culturală "Principele Carol" la **Expoziția cărții** de la Florența, fiind bine primite de către public¹². **Societatea "Sfântul Ioan Cucuzel"** a cântăreților bisericești din România s-a adresat direct ministerului Cultelor și Artelor pentru a li se aproba o reducere la numerele 39-42 și la sinteza **Bisericele lui Ștefan cel Mare**¹³. **Consiliul Național al Femeilor**, prin Sabina Cantacuzino, a solicitat de la Comisiune, la 29 octombrie 1926, cu titlu gratuit, 2 exemplare din **Biserica Domnească de la Curtea de Argeș**, pentru a le oferi președintei Consiliului Internațional marchiza de Aberdenn¹⁴. De la Cernăuți **Arhivele Statului** transmit mulțumiri pentru trimiterea "Buletinului", iar Consiliul Eparhial al Bucovinei ținea să facă același gest pentru primirea sintezei lui G. Balș asupra bisericilor din Moldova¹⁵. P. P. Panaiteșcu i-a scris lui V. Drăghicescu pentru lucrarea lui G. Balș și "Buletinul" restant (iulie-septembrie), care i s-au și trimis gratuit la 24 septembrie 1926¹⁶. Alte prestigioase instituții doreau să aibă în bibliotecile lor

⁵ *Ibidem*, f. 17. I s-au trimis cu titlu gratuit

⁶ *Ibidem*, f. 12. S-au trimis lui I. Bacaloglu.

⁷ *Ibidem*, f. 9. Li s-a acordat gratuit.

⁸ *Ibidem*, f. 7. Cerere din 28. 01. 1926, rezolvată pozitiv.

⁹ *Ibidem*, p. 7. Acordate gratuit pentru biblioteca filialei.

¹⁰ *Ibidem*, f. 20, plătite cu reducere.

¹¹ Cf. adresa nr. 104/8.03.1926, *Ibidem*, f. 24.

¹² Cf. adresa Fundației nr. 968/ 17. 02. 1926, *Ibidem*, f. 19.

¹³ Cf. adresa nr. 36/14. 04. 1926, *Ibidem*, f.40, rezolvată pozitiv.

¹⁴ In loc. cit., supra., f.93.

¹⁵ Cf. adresa Arh. St. Cernăuți, nr. 108/15. 06. 1926 și a Consiliului Eparhial al Bucovinei nr. 5635/10. 06. 1926, în loc. cit., f.65, 72.

¹⁶ Scrisoarea cu nr. 1021/20. 09. 1926, în loc. cit., f. 83.

publicațiile Comisiunii: **Ministerul Lucrărilor publice**, contra cost, "Buletinul" din anii 1924-1925, iar **Societatea Arhitecților Români**, gratuit numărul 16 al respectivei publicații¹⁷. La **Ministerul Afacerilor Străine**, lucrarea lui G. Balș, **Bisericile lui Ștefan cel Mare** era cerută în 10 exemplare, urmând ca Direcțiunea Presei s-o trimită la Liga Națiunilor de unde fusese comandată¹⁸.

Dar aceste publicații au avut o mare căutare și în străinătate, unde cele mai prestigioase instituții le comandau curent sau le obțineau printr-un schimb convenabil părții române. Astfel la 9 martie 1926 **Biblioteca Muzeului Victoria și Albert** din Londra, a comandat fasciculele din "Buletinul" nr. 39-40 din anul 1924¹⁹. **Direcțiunea Bibliotecii Regale** din Copenhaga mulțumea, la 28 martie 1926, pentru trimiterea gratuită a "Buletinului" (an X-XVII), iar **Associazione Artistica Internazionale** din Roma, făcea, la 7 iunie 1926, același gest pentru **Bisericile lui Ștefan cel Mare**²⁰.

La finele aceluși an, **Librăria "Lumina" ASA** din Craiova, a corpului didactic, adresându-se cu o cerere de câte 10 exemplare pentru publicațiile CMI, aprecia că: *aici în capitala Olteniei avem cereri mari din întreaga Oltenie atât pentru buletin, cât și pentru scrierile scoase de onorata Comisiune*²¹. Această difuzare a făcut reale servicii culturale, diseminând în rândul universitarilor, a mediilor intelectuale, dar și în numeroase așezăminte, idei promonumente odată cu rezultatele obținute de specialiștii din România în conservarea, restaurarea și protecția valorilor culturale. Spre sfârșitul deceniului al IV și începutul celui de al V-lea, școala românească de restaurare devenise de acum cunoscută și, nu în ultimul rând, prin prestigioasele publicații editate de CMI. La 28 martie 1940 custodele dr. Helmuth Schlunk al lui **Staatliche Museen in Berlin-Kaiser Friedrich Museum**, ținea să mulțumească Comisiunii pentru numerele 95-98 din "Buletin" primite cu un real interes; aceleași satisfacții le expunea bibliotecarul de la **Bodleian Library** din Oxford, la 1 aprilie 1940²².

Lipsindu-le din colecții, **Biblioteca Universității** din Berlin cerea numerele anului 1938, iar **Cedola Commissione Librană** (Edizioni "Orientalia Christiana") din Roma le solicita pe cele din 1937 (91-94)²³. Continuitatea o arată interesul de completare a colecției manifestat de șeful bibliotecii de la **Victoria și Albert Museum** notificând: *suntem foarte mulțumiți să adăugăm aceste cărți în bibliotecă și trimițând în schimb "Annual Review" (1938)*²⁴. La fel **Biblioteca de la Musées Royaux d'Art et d'Histoire** din Bruxelles solicita *remarcabilul "Buletin"*, fiind îngrijorați că nu primiseră volumele din 1937²⁵. **Biblioteca Națională** din Paris a mulțumit, la 20 aprilie

¹⁷ Cf. adresa MLP nr. 10788/23. 06. 1926 și a SAR nr. 87/7. 08. 1926, f. 65, 80; în ultimul caz N. Ghika-Budești cerându-le să plătească.

¹⁸ Cf. adresa MAS-Direcțiunea Presei nr. 32500/5. 06. 1926, *Ibidem*, f. 59.

¹⁹ In. loc. cit., f.26.

²⁰ *Ibidem*, f.37, 52.

²¹ *Ibidem*, f. 21.

²² In loc. cit., dosar 247/1940, f. 11, 12.

²³ *Ibidem*, f. 14, 16.

²⁴ *Ibidem*, f.19.

²⁵ *Ibidem*, f. 23, sub semnătura lui H. Coppieters de Gibson.

1940, pentru donarea numerelor 95-98, la fel procedând la 23 aprilie cei de la **Kungl. Vitterhets Historie och Antikvitets Akademien** din Stockholm²⁶.

De la Uppsala, bibliotecarul șef al Universității, A. Grappe, nu rămânea dator pentru aceleași numere din "Buletin", trimițând la 12 aprilie 1940 în schimb "Upplands Forminnöesfrenings Tidskrift", iar **Institutul Kondakov** de la Belgrad se grăbea să comunice noua adresă pentru a nu se încurca expeditorul²⁷. La 31 octombrie 1940 **Nordiska Musset** din Stockholm a solicitat la CMI un volum ce lipsea din colecția lor (nr. 90/1937), iar în 14 noiembrie același an, directorul **Bibliotecii Universității** din Leipzig cerea nr. 92/1937, în timp ce **Süd Ostinsitut** din München trimitea, la 1° noiembrie, periodicul lor în schimbul "Buletinului"²⁸. După cum se constată, publicațiile Comisiunii nu lipseau din cele mai prestigioase instituții științifice europene, contribuind prin conținutul lor la buna cunoaștere a unui valoros patrimoniu cultural încă neglijat sau nepus într-o lumină favorabilă.

Ne vom referi, prin intermediul acelorași date de arhivă, la valoarea practică a colecției fotografice a Comisiunii Monumentelor Istorice, rezultate în timp prin stăruință și inteligență. Acest sector documentar s-a constituit în urma unor hotărâri din 1905, reformulate la 25 iulie 1907, de Ion Kalinderu în sensul precis al creării bibliotecii și arhivei de fotografii, desene, planșe, mulaje. Pe atunci aparatele de fotografiat erau foarte rare, dovada făcând-o secretarul Comisiunii, Al. Lapedatu, care neavând unul oficial, din dotare, la împrumutat la 1 decembrie 1905 pe cel al Muzeului de Etnografie și Artă Națională, folosindu-l vreme de doi ani²⁹.

Mai mulți fotografi au lucrat în timp pentru CMI, iar arhitecții acesteia au făcut fiecare fotografii, unii chiar performanțe. Un fotograf foarte bun, Gh. Comănescu a lucrat mulți ani executând pentru Hurezi (250 bucăți), reînoid și copiind clișeele vechi pe sticlă, într-o colecție ce ajunsese în 1942 la 15000 fotografii³⁰. Deținând relevee executate de diferiți arhitecți, Comisiunea și-a asigurat un portofoliu documentar de mare utilitate lucrărilor edilitare și de restaurare. Din acest tezaur puține relevee au fost publicate. Tocmai de aceea, la 1 iunie 1926 N. Ghika-Budești, omagiind un confrate, propunea ca releveele lui Al. Referendaru să fie strânse într-un fascicol al "Buletinului", **Monumente Istorice din Oltenia**³¹. Beneficiare ale documentației fotografice au fost mai multe edituri: un exemplu, **Editura Cultura Națională** a folosit 6 clișee din fototeca CMI cu monumente din Basarabia pentru a ilustra cartea în limba

²⁶ *Ibidem*, f. 26, 28.

²⁷ *Ibidem*, f. 29, 30.

²⁸ *Ibidem*, f. 35, 36, 37.

²⁹ Cf. adresa de restituire semnată de Al Tzigara-Samurcaș, nr. 44/6. 04. 1907. în Arh. St. Filiala București, fond CMI, dos. 34-41/1907, f. 6, 10, 11.

³⁰ Cf. referat V. Brătulescu, 15. 01. 1942, loc. cit., dos. 259/1942-1943, f. 33.; în bună parte fondul de clișee pe sticlă a fost salvat în 1950 de Corina Nicolescu și se găsește la fototeca Muzeului Național de Artă.

³¹ Referat aprobat de Comisiune la 3 iunie, în loc. cit., dos. 169/1926, f. 57.

italiană a lui I. Cazacu³². La fel, Comitetul central pentru sărbătorirea lui D. C. Brătianu (președinte Ion Manolescu-Strunga) a folosit imagini din aceeași fototecă pentru volumul omagial³³. La 18 aprilie 1926, când **Institutul de Studii Sud-Est Europene** a hotărât, în urma Congresului profesorilor de istorie din mai 1925, patronat de Nicolae Iorga, să publice un album de stampe istorice de uz didactic, secretarul acestuia, N. A. Constantinescu s-a adresat tot Comisiunii pentru ilustrație³⁴. La fel, lucrarea lui Ilie Minea, **Informațiile românești ale cronicii lui Ion Dlugosz** (Iași, 1926), tipărită pe banii CMI la Institutul de Arte Grafice Râmuri-Craiova, a utilizat, de asemenea, ilustrație din arhivă. **N. Carniol-Fiul-București** (fondat 1828), *reprezentanții uzinei de aparate cinema și de proiecție Krupp-Ernemann* și-a arătat la 26 aprilie 1926 dorința de a face o colecție de diapozitive completă cu monumentele din România în vederea introducerii lor în școli ca material didactic. Propunerile erau foarte avantajoase, un set complet revenind Comisiunii ca și 5% din vânzarea materialelor³⁵. Aceasta a fost la noi prima introducere de material ilustrativ modern, cu subiecte legate de monumente, în practica didactică.

Unele imagini din colecțiile Comisiunii au rezultat din conlucrarea cu diverși specialiști. Cel care a îmbogățit simțitor fondul vechi a fost, în sensul celor de mai sus, Mihai Popescu, doctor în litere, profesor și cunoscut arhivist. Acestuia i s-au achiziționat clișee cu imagini făcute de el după surse de arhivă din Viena, pentru mănăstirile Hurezi, Bistrița, Dintr-un Lemn, Polovragi, Tismana, Râmnicu Vâlcea, Strehaia și Brâncoveni³⁶. În toamna anului 1926, la 21 octombrie, CMI a aprobat achiziționarea de la același specialist a încă 24 de clișee pe sticlă cu cetățile turcești din jurul Principatelor Române, plătindu-le cu 11900 lei.

³² *Ibidem*, f. 38, cf. scrisoare de mulțumire a Editurii, nr. 14187/14. 04. 1926.

³³ *Ibidem*, f. 13.

³⁴ *Ibidem*, f. 46.

³⁵ *Ibidem*, f. 42.

³⁶ Un prim lot, de 16, au fost achiziționate la 1000 lei bucata, publicându-i-se autorului și un studiu în "Buletin". Vezi adresa CMI nr. 252/22. 05. 1926, în loc. cit., *Ibidem*, f. 27.